

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеев А. Д. История фортепианного искусства / А. Д. Алексеев. – Изд. 2-е. – М. : Музыка, 1988. – ч.1, 2. – 415 с.
2. Мильштейн Я. И. Ф.Лист / Я. И. Мильштейн. – Изд. 2-е. – М. : Музыка, 1971. – Т. 2. – 600 с.

Анотація

В статті аналізуються фортепианні мініатюри Ф. Ліста, фактурні рішення яких стали етапним моментом на пути формування імпрессионістического письма К. Дебюссі.

Ключевые слова: *колокольність, звукоподражание, фактура, просторні ефекти, імпрессионізм.*

УДК 786.2.087.4 : 929 Ф.Ліст (439)(045)

Пугішина Л.О.,

*аспірант Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова
(м.Київ)*

**Специфіка та значення жанру мініатюри в фортепіанній
творчості Ф.Ліста**

У статті розглянуто сферу фортепіанної творчості Ліста, пов'язаної з жанром мініатюри. Окреслено коло художніх образів, характерних для мініатюр композитора.

Ключові слова: *жанр мініатюри, романтична мініатюра, художній образ, фортепіанна творчість.*

Фортепіанна творчість Ференца Ліста по праву належить до кращих надбань світової музичної культури як самобутнє художнє явище, де повною мірою відтворився геній композитора-новатора.

Ференц Ліст – це, мабуть, найславетніший піаніст в історії музики, який привертав увагу до себе як сучасників, так і пізніших дослідників його творчості складною, неоднозначною, а де в чому навіть і суперечливою натурою: шляхетний піаніст-просвітник – і феєричний віртуоз; улюбленець великопанських салонів – і смиренний абат; мислитель, схильний до філософських роздумів – та шоумен, не позбавлений ефектних трюків [3, с.250]. Така полярність та різнобічність інтересів знайшла свій вияв також і у фортепіанній творчості композитора, в якій поруч з такими жанрами як концерти, рапсодії, симфонічні поеми, зустрічаються такі, які займають своє скромне, часом майже непомітне місце. Це жанри, пов'язані з так званими малими формами, побудовані за принципами мініатюри. Твори цих жанрів являють собою диво стилістичної довершеності, і кожний з них вищою мірою є характерним для Ліста, і поза них сприйняття творчості композитора було б однобічним, вузьким і неповним.

Мета статті – заглиблення у сферу фортепіанної творчості Ліста, пов'язаної з жанром мініатюри, яка на сьогоднішній день є недостатньо висвітленою у науковій літературі.

Шляхи формування феномена, який ми сьогодні називаємо жанром мініатюри настільки широкі, наскільки різнобічне та складне коло жанрів, що забезпечили його існування.

Один із шляхів, який веде до романтичної мініатюри, представлений тими малими формами, які в доромантичній музиці були прикладними, або виконували службову роль – це, по-перше, танці, а, по-друге, п'єси інструктивно-технічного характеру, але найбільш цікавою і яскравою подією на шляху формотворення мініатюри в доромантичний та перехідний від класицизму до романтизму періоди є шлях внутрішнього спрощення, мініатюризації класичних форм, в тому числі тих, які склались у рамках сонатного циклу.

Зауважимо, що термін «мініатюра» за своєю етимологією дуже вузький і зводиться до назви фарб (латинське *minimum* – сурик, кіновар). Поняття, позначуване ним, навпаки, відображає одну з досить загальних жанрових характеристик, що не залежить від природи художнього матеріалу. В музиці мініатурою (італійською *miniature*) називають невелику, досконалу за формою музичну п'єсу для різного виконавського складу, яка за змістом може бути ліричною, пейзажною, жанровою тощо. До мініатюр належать романси, прелюдії, ноктюрни, танці, етюди, програмні п'єси та ін. Форма мініатюри може бути різною: зазвичай такі п'єси пишуть в простій двочастинній або тричастинній, а також в рондообразній формі. Нерідко мініатюра носить назву, яка визначає характер музики, вказує

на її жанрову приналежність. Хоча мініатюри є самостійними п'єсами, вони тяжіють до об'єднання в серії, цикли.

Розквіт мініатюри пов'язаний з творчістю композиторів-романтиків, у яких мініатюра виступає як системний принцип моделювання світу, як особливий художній рід творчості, загалом XIX сторіччя можна цілком вважати епоєю мініатюри, оскільки саме композитори-романтики створили нову естетику мініатюризму. За висловом К. Зенкіна, "мініатюра як поезія ліричних станів душі стає найважливішим засобом художнього вираження, необхідним елементом сукупної картини світу" [2, с.13].

Причиною бурхливого розвитку жанру мініатюри стало нове романтичне світовідчуття, засноване на бажанні показати складний внутрішній світ ліричного героя, становлення та боротьбу його протилежних почуттів, втілення нюансів людських переживань, внаслідок чого зміст твору суб'єктивізується, тобто розкривається через призму "авторської свідомості". Це стосується як інструментальної мініатюри, так і вокальної, і взагалі мініатюри в інших видах мистецтва, наприклад у поезії чи живописі. Романтизм синтезує і зближує всі види мистецтва, художній твір стає синтетичним явищем за художнім задумом, але різноманітним за формами та засобами вираження [7, с.5].

Фортепіанна мініатюра у творчості композиторів-романтиків долучається до сфери професійного, "високого" мистецтва, втрачаючи побутово-прикладний характер функціонування. Не останню роль у цьому відіграє й розквіт фортепіанного мистецтва. Композитори вперше змогли відчутти потенційні можливості фортепіано, яке поєднує в собі якості як камерного інструмента, так і концертного, здатного до втілення оркестрового звучання. Отже, подвійна природа фортепіано відкриває нові можливості жанру, пов'язані з двома напрямками: п'єси лірико-суб'єктивного, інтимного змісту та концертні п'єси віртуозного характеру [6, с.64].

Особливим чином вирішує проблеми мініатюри Ф. Ліст, який розпочав свою діяльність у пору найвищого розквіту романтизму. Він виступає як адепт симфонічного трактування фортепіано, для якого притаманний монументалізм – що є протилежною характеристикою мініатюри. Композитор створює музичні картини в циклах, його етюди досить великі, щоб називатися мініатюрами, «Роки мандрів» Ліста – дійсно «роки», а не миттєвості. І все-таки Ліст не міг пройти повз ключовий жанр романтиків – у мові його монументальних творів використовується безліч елементів, які характерні для естетики фортепіанної мініатюри, а саме: увага до кожної деталі тексту, лаконізм і афористичність інтонації, технічна майстерність, відточеність і філігранність музичного тематизму.

Мініатюр у чистому вигляді, для яких характерне відображення ліричного стану у Ліста небагато, та їх створення пов'язане з якимись окремими, специфічними аспектами його творчості, тому говорити про повне системне відображення художнього світу Ф. Ліста (як у випадку з Р. Шуманом, Ф. Шопеном або Е. Грігом) у мініатюрі не доводиться. Таке системне, універсальне відображення у Ліста пов'язане якраз з тими романтичними циклами, де здійснюється вільна, різноманітна взаємодія мініатюри та великої форми (або її принципів) – з «Етюдами вищої виконавської майстерності», та, особливо, з «Роками мандрів».

Дванадцять «Етюдів вищої виконавської майстерності» – цикл, який протягом багатьох років привертав увагу композитора (існує декілька його редакцій). Саме тут Ліст перетворює етюд в програмну картину (9 з 12 етюдів мають програмні заголовки) або поему. Композиція кожного етюду настільки індивідуальна, що не дає можливості виділити будь-яку структурну ознаку жанру. Вірогідно, сутність етюдів Ліста полягає саме в русі від мініатюри до великої форми, у подоланні одвічної мініатюрності етюдної композиції. Звідси – розмаїття форм співіснування даних принципів: чиста мініатюра – «Прелюдія», «Пейзаж», «Блукаючі вогні»; чиста велика форма – «Дике полювання», та різноманітні типи їх взаємодії.

Якщо артистична, віртуозно-піаністична грань натури Ліста проявилась в етюдному жанрі та призвела його піанізм до оркестрової масштабності, то інша, пов'язана з усамітненою мрійливістю та філософськими роздумами, втілилась, перш за все, в циклі «Поетичні та релігійні гармонії», де намітились два полюси музичного світу та всього світобачення Ліста, два напрямлення духовних пошуків його суперечливої романтичної душі. Контраст двох полюсів (сутінки, смерть – та вічне світло) лягли в основу двох розгорнутих поемних композицій: «Похоронний похід», де композитор звертається до таких жанрів як похоронний марш та ноктюрн, які безперечно нагадують любовну лірику Ліста, та «Роздуми про смерть», де контрастом виступають демонічні образи. Поряд з такими масштабними поемними композиціями композитор створює явні мініатюри в строфічно-варіаційній формі – перекладення хорових творів з органом: «Pater Noster», «Miserere d'après Palestrina» – начебто невеликі інтермедії в циклі, який увібрив у себе аскетичну суворість хоралу та псалмодії.

Проте не ці образи визначають сферу фортепіанної лірики зрілого Ліста. Набагато більше приваблювала Ліста теплота релігійного почуття, щирість дитячої безпосередності у творі «Гімн дитини при пробудженні» або образ Мадонни в «Ave Maria». В обох п'єсах помітний вплив італійської

оперної мелодії. В «Ave Maria» особливо помітний зв'язок з ліричною мініатюрою Ліста (тут криються і «Обручення» і «Втіхи», «Мрії кохання» з «Сонетами Петрарки») з вокальним, пісенним висловлюванням. Саме вокальне в подальшому і склало основу мініатюри Ліста.

Таким чином, концертно-віртуозний початок – з одного боку, а з іншого – тяжіння до поемності стерли чітку межу між мініатюрою та великою формою, тому абсолютно природньо Ліст поєднує їх в одному циклі. В цьому зв'язку найбільша свобода досягається в «Роках мандрів», де поряд з мініатюрнішою «Пастораллю» знаходиться фантазія-соната «Після прочитання Данте». «Роки мандрів» не можна вважати ні ліричним щоденником, ні серією замальовок з натури, які часто робили мандрівники, хоча певний елемент цього присутній в першому році, який і називався спочатку «Альбомом мандрівника». Всі враження Ліста, з притаманним йому акторським перебільшенням зводяться в ранг типових ситуацій «духовних мандрівок» романтика – поета, художника, мислителя. Три «роки», таким чином, стали символами трьох найвищих в романтичному світосприйнятті сфер, трьох станів духовного сходження: Природа – «Швейцарія», Мистецтво – «Італія», Релігія – третій рік.

У першому «Році мандрів» образи спокою на лоні природи знайшли адекватну форму вияву саме в мініатюрах – двох «водних» пейзажах: «На Валенштадтському озері», «Біля джерела», та жанрові картинки: «Пастораль», «Еклога», «Сум за батьківщиною», які є мініатюрою у чистому вигляді.

У другому «Році мандрів» мініатюра у чистому вигляді представлена двома п'єсами, які втілюють одну певну, конкретну ідею та однозначні в жанровому відношенні. Це «Мислитель» і канцонета Сальватора Розі – пісенно-жанрове інтермецо італійського року.

Ведучим в «Італії» стало переживання і осмислення прекрасного – стану, по суті своїй внутрішньо динамічного і синтезуючого, звідси – неоднозначність, жанрова синтетичність тематизму та інтенсивна динамізація, яка ставить ці п'єси на межу мініатюри та поеми. В трьох «Сонетах Петрарки» з цього циклу Ліст досягає найвищого синтезу вокального та інструментального початків. Як і в більшості зразків любовної лірики, при створенні мелодії, він орієнтується на ритм слова, віршованого тексту (італійський текст Петрарки розміщений перед кожним сонетом).

Сонети Петрарки стали кульмінаційним вираженням любовної лірики Ліста, яка знайшла вихід у сфері «чистої» ліричної мініатюри.

Ноктюрни «Мрії кохання» та «Втіхи» – це обидва цикли, які відносяться теж до любовної лірики Ліста, але віддаляються від сфери сонетів з притаманним для них декламаторським пафосом, крупним штрихом та віртуозністю та набувають іншої якості інтонування – інтимної довірливості та простої щирої задушевності.

Три ноктюрни «Мрії кохання» є перекладеннями романсів Ліста, з яскраво вираженою вокальною природою, що саме і дало можливість оформитись цьому жанру в творчості Ліста в якості ліричної мініатюри.

На відміну від сонетів та ноктюрнів 6 «Втіх» – результат вражень від поетичних текстів, а не прямого перетворення віршованої мови в музичну. З цим, можливо, пов'язана і свобода форми і її особлива мініатюрність (думки, «сказані» про себе більш швидкоплинні, багатозначні, «музикальні», ніж виказані вголос). Саме «Втіхи» представили мініатюру Ліста у найбільш чистому вигляді – тут склався специфічний камерний стиль, націлений на ліричне навіювання та бережливе торкання до людської душі.

Пізня творчість Ліста (70 – 80-х років) є послідовним розвитком естетичних принципів композитора, що привела до нових неочікуваних результатів та відкриттів, що в свою чергу вплинуло і на розвиток мініатюри, яка представлена двома циклами «Різдвяна ялинка» та «Угорські історичні портрети», образний світ якої став тепер настільки універсальним, що навряд чи міг би відноситись до естетики саме романтичної мініатюри.

Таким чином, жанр мініатюри пройшов складний шлях розвитку впродовж всієї творчості Ліста, ввібравши в себе характерні риси письма композитора та найкращі тенденції романтичної музики. П'єси цього жанру за своїми естетичними функціями не тільки доповнили монументальне мистецтво великих форм, не тільки створили йому необхідний фон, але й самі по собі виявились винятково важливими й цінними в мистецькому доробку композитора.

Хоча нас віддаляє більше століття від того часу, коли жив і творив Ф. Ліст, але неможливо повністю охопити всю множинність та багатогранність його творчості. Геніальний композитор, який є яскравим представником епохи романтизму, не перестає дивувати кожне нове покоління своєю «співзвучністю» передовим ідеям та потребам сучасності. Безсмертні музичні образи, що знаходять миттєвий відгук в душі широкої аудиторії, створені композитором як у монументальних концертних творах, так і в ліричних, щирих тендітних мініатюрах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зенкин К. В. Фортепианная миниатюра и пути музыкального романтизма / К.В. Зенкин. – М. : Изд-во Москов. гос. консерватории им. П. И. Чайковского, 1997. – 415 с.
2. Зенкин К.В. Фортепианная миниатюра Шопена: монография / К.В. Зенкин. – М. : Изд-во Москов. гос. консерватории им. П. И. Чайковского, 1995. – 152 с.
3. Кашкадамова Н.Б. Історія фортепяного мистецтва. ХІХ сторіччя: Підручник / Н. Б. Кашкадамова. – Тернопіль : АСТОН, 2006. – 608с., нот
4. Конен В. История зарубежной музыки. Вып. 3 : учеб. для консерваторий / В. Конен. – М. : Музыка, 1981. – 536 с.
5. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.21israel-musik.com/Poetika.htm>
6. Рябуха Н.О. Українська мініатюра як об'єкт виконавської інтерпретації : навчальний посібник / Н.О. Рябуха; Харк. Держ. Акад. культури. – Х. : Вид-во Бровін О.В., 2010. – 258 с., - Бібліогр. : с. 174-182 (122 назв.), додатки.
7. Соллертинский И. Романтизм, его общая и музыкальная эстетика / И. Соллертинский. – М. : ГМИ, 1962. – 48 с.

Аннотація

В статье рассмотрена сфера фортепианного творчества Ф. Листа, связанная с жанром миниатюры. Очерчен круг художественных образов, характерных для миниатюр композитора.

Ключевые слова: жанр миниатюры, романтическая миниатюра, художественный образ, фортепианное творчество.

Beschreibt den Anwendungsbereich der Klavierwerke von F. Arbeitsblatt das Genre der Miniaturansicht zugeordnet. Verpflichten Sie künstlerische Bilder Motorcharakteristik Miniaturen des Komponisten.

Schlüsselwörter: Miniatur-Genre, romantische Miniatur, künstlerische Bild, Piano-Musik.

Тарасова Л.В.,

преподаватель ДМШ №9 имени В.Сокальского
(г.Харьков)

«Трансцендентные этюды» Ф.Листа как макроцикл

Автор досліджує історію створення «Трансцендентних етюдів» Ф.Ліста у тісному взаємозв'язку становлення і розвитку його фортепіанної реформи. Аналізується образно-драматургічна будова етюдів в якості створення єдиного макроциклу.

Ключові слова: макроцикл, парна драматургія, внутрішній цикл, концентричність, симфонізація.

«Вряд ли кто-нибудь станет сейчас сомневаться в величии пианистической реформы Листа. Дерзновенная и блистательная, она открыла новую эру в развитии фортепианного искусства».
Я.Мильштейн.

«Трансцендентные этюды», «Большие этюды» или «Этюды высшего исполнительского мастерства» – произведение этапное в творчестве Ф.Листа, благодаря которому мы имеем возможность проследить эволюцию творческого процесса и музыкального мышления композитора, кристаллизацию его фортепианной реформы. Композитор осуществил три редакции сочинения: 1 ред. – 1826г., 2 ред. – 1838г., 3 ред. – 1851г. Примечательно, что каждая из редакций сочинения совпадает с новым этапом в эволюции фортепианного стиля композитора. Еще пятнадцатилетним юношей Лист задумал написать цикл из 48 этюдов во всех мажорных и минорных тональностях, но опубликовал только 12. Безусловно, за композиционную модель был взят цикл фортепианных этюдов Ф.Шопена, которые сам Лист досконально знал и часто исполнял. Ф.Шопен отмечал, что хотел бы исполнять свои этюды так, как исполняет их маэстро Лист. То, что композитор неоднократно возвращался к данному сочинению с желанием его усовершенствовать – говорит о том, что автор придавал ему большое значение. Весь опыт, наработанный в жанре парафраза и транскрипций был обобщен в этом цикле этюдов. Так, вторая редакция этюдов возникает в результате осуществленных Листом переложений для фортепиано симфоний Бетховена (5,6,7 – 1837г.), увертюры к операм Россини, Вебера, Вагнера.